

LECER SEN BARREIRAS

AUTISMO GALIZA

MAREMAGNUM

 AUTISMO GALIZA

Nº 8. Ano 2004

Número Ordinario

Director

Cipriano Luis Jiménez Casas
ciprianoluis@retemail.es

Consello de Redacción

Ana Martínez Díez
Enma Cuesta Fernández
Susana Rodríguez Blanco
Estrela Vázquez Allegue
María Alonso González
Cipriano Luis Jiménez Casas

Corrección Lingüística

Azucena Vázquez, Xabier Ron Fernández e M^a do Carme Bugallo Mariño

Gravado portada

José Mª Rodríguez Iglesias «Lokis»

Edita

AUTISMO GALIZA

Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo

15703 Santiago de Compostela

Tfno. 34 981 589365

Fax 34 981 589344

Móvil: 670 797656

E-mail: info@autismogalicia.org

www.autismogalicia.org

I.S.S.N. xxxx-xxxx

Dep. Legal: 378-1997

Impresión

Comercial Gráfica Nós. Príncipe, 22 baixo - Vigo

Sumario

7

Editorial

LE CER SEN BARREIRAS E PERSOAS CON DISCAPACIDADE

9

LE CER SEN BARREIRAS
ACCESIBILIDADE UNIVERSAL/DESEÑO PARA TODOS

Cipriano Luis Jiménez Casas

25

CARENCIAS ERGONÓMICAS E INTERACCIÓN HUMANA

Xoán A. Leiceaga Baltar, Alexandre Alfonso Cornes, Xavier Alfonso Cornes

31

TURISMO ACCESIBLE. CARA A UN TURISMO PARA TODOS

Diego Javier González Velasco

Licenciado en Dereito. Universidade Autónoma de Madrid

49

BALNEARIOS EN ESPAÑA

Javier Álvarez Dávila

Licenciado en Dereito. ICADE e Executive MBA. Instituto de Empresa

57

A XERONTOLOXÍA, O ENVELLECIMENTO E A DISCAPACIDADE
INTELECTUAL

Luís Meleiro Rodríguez, Jorge Quintana Mirón, Marta Vila Taboada,

Pilar Marante Moar, Susana Lodeiro Fernández,

Sonia Seijas Ramos & José Carlos Millán Calenti

69

ENVELLECIMIENTO CON DISCAPACIDADE INTELECTUAL
A ADAPTACIÓN DOS RECURSOS

Fidel Ramos Ibáñez

*Licenciado en Filosofía e CC da Educación. Doutor en Socioloxía.
Universidade de Valladolid*

79

ESPAZOS ACCESIBLES: UN PROBLEMA DE MERCADO

Manuel de Lario Alquezar

Licenciado en Geografía e Historia

87

O TURISMO RURAL: DIFICULTADES E SOLUCIÓNS ANTE A
CEGUEIRA E A DEFICIENCIA VISUAL

José Ángel Abraldes Rodeyro

Licenciado en Dereito. Universidade de Santiago de Compostela

95

AUTODETERMINACIÓN E CALIDADE DE VIDA PARA AS PERSOAS
XORDAS

Amparo Minguet Soto

Profesora de Educación Xeral Básica. Valencia

103

LECER SEN BARREIRAS E PERSOAS CON AUTISMO

Xoán Carlos González Campos, Amanda Lago Cabaleiro, Berta Meijide Rico,
Mª Antonia Paz Jiménez, Susana Rodríguez Blanco e Ana Rodríguez Díaz

111

ALGÚNS PROBLEMAS ACTUAIS RESPECTO Á DEFINICIÓN E AO
DIAGNÓSTICO DA SÍNDROME OU TRASTORNO DE ASPERGER

Mercedes Belinchón Carmona

*Profesora Titular de Psicoloxía. Universidade Autónoma de Madrid.
Facultade de Psicoloxía e Centro de Psicoloxía Aplicada*

129

AUTISMO. A VERDADE SOBRE UN CÁRCERE MENTAL

Bernadette Rogé, Marie-Laure Théodule

LECER SEN BARREIRAS E PERSOAS CON AUTISMO*

González Campos, Xoán Carlos¹, Lago Cabaleiro, Amanda²,
Meijide Rico, Berta³, Paz Jiménez, Mª Antonia⁴,
Rodríguez Blanco, Susana⁴, Rodríguez Díaz, Ana⁵

Imaxina
Imaxina que as persoas non che falen pero falen de ti na túa presenza
Imaxina que os nenos te sinalan e os adultos moumean ó verte
Imaxina que a xente te leve sen dicirche a onde
Imaxina que nunca vas só a ningún sitio
Imaxina que te tentas expresarte pero non te entenden
Imaxina oír falar constantemente sobre o que non es capaz de facer
Imaxina que es un adulto e que te chaman “chaval”
Imaxina que non podes decidir sequera a canle de televisión que queres ver...
¡Benvido ó mundo das persoas con necesidades de apoio xeneralizado en todas as áreas!
... Si eu estivera nesta situación aprendería a usar comportamentos inapropiados para controlar o
meu contorno ou polo menos para chamar a atención dos demais

Leblanc, 1977

RESUMO

“O ocio, independentemente da actividade concreta da que se trate, consiste nunha forma de utilizar o tempo libre mediante unha ocupación autotélica e autonomamente elixida e realizada da cal o resultado é satisfactorio e pracenteiro para o individuo”.

Con esta definición J. Trilla destaca 3 condicións ineludibles que nos permiten diferenciar claramente o ocio do traballo e do respiro. As activi-

* Traballo realizado polo Equipo multidisciplinario do Centro de Educación Especial MENELA.

1. Mestre de Educación Especial.
2. Mestra de Educación Especial.
3. Licenciada en Pedagogía. Mestra de educación Especial.
4. Licenciada en Psicoloxía. Mestra de Educación Especial.
5. Licenciada en Psicoloxía. Mestra de Educación Especial.
6. Profesora de Ensinanzas Especiais.

dades de ocio deben de ser de libre elección, proporcionar pracer e satisfacción e ser desexables por si mesmas revestindo ademais un carácter final (non perseguen unha aprendizaxe engadida, só goce e benestar).

Enfocar dende esta perspectiva o ocio para as persoas con Autismo encerra polo tanto certas dificultades: dificultades persoais, familiares e sociais.

Dificultades persoais

Son as dificultades persoais, se cadra, as máis a ter en conta neste colectivo de persoas con Autismo.

A imaxe social, tópica, dunha persoa con Autismo é a de ser un ser repregado sobre si mesmo, encerrado en manipulacións estereotipadas, que dedica o seu tempo libre a curiosas perseveranzas. Esta visión, do neno nunha burbulla adoita conducir á conclusión sen dúbida errónea de que esta é a forma que el elixiu de gozar do seu ocio, este mito non beneficia para nada o desenvolvemento da persoa con autismo.

O Autismo é un Trastorno do Desenvolvemento que exerce influencias duradeiras sobre a persoa que o sofre en todos os aspectos do seu desenvolvemento (lingüístico, cognitivo e social).

“Ser autista non significa non ser humano, significa ser un extraterrestre. Significa que o que é normal para min non o é para o resto das persoas. En certo sentido estou terriblemente desprovisto do equipo necesario para poder vivir neste mundo, son como un extraterrestre que se atopa na terra sen ningún manual de supervivencia” –dinos Jim Sinclair (1992)– unha persoa con Autismo de alto funcionamento. O autismo é un trastorno que abarca un amplo espectro e presentase como unha gama ampla de conductas de gravidade variable, pero o trastorno subxacente é o mesmo e todos comparten en maior ou menor medida o mesmo problema: viven nun mundo para eles caótico, o noso, no que precisan moitos apoios para poder vivir unha vida de calidade.

Aínda que poida parecer contradictorio, a persoa con autismo tamén necesita apoios para aprender a ocupar o seu tempo libre, xa que o benestar que produce un ocio pracenteiro beneficia de forma considerable a súa percepción de boa Calidade de Vida. O primeiro obstáculo reside na súa aparente carencia de motivación intrínseca pero ¿pode unha persoa estar motivada cando non pode (porque non lle deixan ou non o apoian) ser axente causal na súa propia vida? ¿pode unha persoa autodeterminarse cando non pode elixir ningunha circunstancia da súa vida? ¿é posible elixir cando se descoñecen ou cando non se comprenden as opcións que nos brindan?

Entender o ocio como actividades de libre elección supón en primeiro lugar desenvolver no neno/a a habilidade de elixir entre as oportunidades que se lle ofrecen.

Potenciar o desenvolvemento desta habilidade é, para o neno/a e os seus educadores/as, un proceso lento e custoso que traballamos no centro Menela en todos os ámbitos da vida do neno/a. Fomentamos a elección da roupa, da comida, das actividades, dos materiais, etc.

Elixir unha actividade de ocio supón coñecer cada unha das actividades entre as que podemos optar pero tamén poder descodificar as actividades que nos propoñen. Os nosos programas educativos ofrecen os nenos/as actividades recreativas, culturais e deportivas, posibilitándolles o seu coñecemento e participación. Contan cun código de comunicación, presentación da actividade descifrábel: algúns poden escoller nunha alternativa presentada verbalmente mentres outros precisan dun “panel de eleccións” nos que as posibilidades de actividades aparecen baixo diferentes modalidades alternativas de comunicación. Tanto a forma como a cantidade no que se lle presentan ó neno/a as alternativas posibles están personalizadas e procuran respectar o estilo de comprensión-expresión de cada un deles. Para iso utilizamos fotos, pictogramas, debuxos, obxectos, palabras escritas e facilitamos a expresión do neno simplificando o nivel de resposta (uns sinalan, outros despregan o símbolo do velcro, outros din...).

As adaptacións non poden seguir un principio de “Talle único” para ser eficaces e a súa idoneidade valórese continuamente.

Pese ás complicacións que encerra todo este proceso, a experiencia dinos que cos apoios apropiados todos poden elixir e tamén equivocarse por suposto. A equivocación é un risco constructivo que axuda a afianzar coñecemento e dignifica á persoa. O neno/a aprende pouco a pouco a valorar e a tomar decisións máis axustadas os seus gustos e intereses, capacidades e demais circunstancias do momento. A nosa tarefa esencial consiste en escoitar ó neno/a, equilibrar as súas eleccións persoais con seguridade e darlle estratexias de autorregulación para axudarlle a soportar sen rabechas os seus erros.

Os apoios deben actuar como contrapeso fronte ás desventaxes e a persoa con autismo necesita saber, ademais de todo o anterior, máis detalles sobre o transcurso da actividade. “Extraterrestres sen manual de orientación”, presentan unha relación directa entre a súa gran necesidade de estrutura e organización e a súa escasa capacidade para a planificación, organización e resolución de problemas. O seu trastorno na Función Executiva, esperta neles unha ansiedade solo refreable con apoios ben visibles e descifrables que lle poidan predicir o cando, con quen, como, durante canto tempo, en que... Uns apoios inadecuados provocan desaxustes e desencadean problemas de comportamento difíciles de controlar a posteriori: “Non podemos pretender que a persoa tolere o intolerable e se habitúe á angustia ata o punto que eu non reacione”, Mike Stanton, 2001.

A personalización dos apoios garante unha maior predición e visibilidade das alternativas, posibilita unha participación máis exitosa e pracenteira da persoa no seu ocio constituíndo así un plan importante de prevención de problemas de comportamento.

Dificultades familiares

Con frecuencia tendemos a ver ás familias como unha parte do problema do neno/a e cústanos contemplala como parte da resolución. Con todo, é a fonte de recursos máis importante que ten a persoa con Autismo. A provisión de apoios por parte da familia é básico para que a persoa poida desenvolver unha vida de maior calidade. A diferenza do que ocorre na poboación xeral, o ocio en familia é o que máis practican as persoas con Autismo independentemente da súa idade. Pero facer o que fan os seus pais non sempre é ocio e converte-se a miúdo nunha obrigaón. Os motivos que promoven esta circunstancia poden ser varios: á familia cústalle deixar crecer o seu fillo/a, teme os riscos que corre, veno indefenso fronte a posibilidades de abusos, non confía nas súas posibilidades de integración-participación en actividades comunitarias, non encontran programas de ocio ou alternativas que lles ofrezan os seus fillos/as apoios fiables. Xa se resignou a ser dependente e a facer o seu fillo/a tamén dependente...

Sen embargo, cando recibe os apoios pertinentes, ó mozo/a con Autismo tamén lle gusta abrirse a formas de ocio máis independentes dos seus familiares e goza en alternativas de ocio grupal e comunitario.

Xa que ambas, familia e escola queremos ofrecer os apoios apropiados para mellorar a Calidade de Vida da persoa con Autismo, ambas debemos debater e orientarnos nas nosas decisións. A familia necesita que se lle acompañe no proceso de independencia e autonomía do seu fillo/a. Debemos de darlle seguridade a través dos contactos cos monitores, informarles sobre a capacidade do seu fillo/a para gozar autonomamente o seu tempo libre, sobre a súa capacidade de eleccións así como sobre a importancia da dignidade do risco para o seu desenvolvemento persoal. Debemos estudar a percepción das familias e dos nenos sobre o que significa para eles “unha boa vida” e valorar como o ocio esta satisfacendo esas percepcións. Para iso traballaremos de forma coordinada, abrir canais de comunicación fluída e temperá coa familia. Só así poderemos lograr un maior coñecemento e implicación da mesma no proceso de definición e posta en práctica do ocio dos seus fillos/as.

O ocio familiar non é malo en si pero sempre que a persoa con Autismo non se perciba a si mesma e sexa percibida como mero apéndice da actividade familiar. Pódense propoñer xogos de mesa (previa información técnica sobre a adaptación dos materiais empregados e procesos cognitivos requiridos), visualización de películas, fotos, música, saídas,... nun ambiente que lle dea ó neno/a oportunidades para a súa afirmación, participación, interacción e en definitiva sensación de benestar e oportunidades para o seu crecemento persoal.

Dificultades sociais

“... Concédeme o dereito a coñecerme a miña maneira, reconece que somos extraterrestres dun para o outro e que as miñas formas de vida non son simple-

mente versións alteradas das túas. Pon en dubida as túas ideas, define os teus conceptos e traballemos xuntos na construción dunha ponte entre nós”

Jim Sinclair advírtenos agora sobre a necesidade de equilibrar o noso desexo de axudar ás persoas con Autismo a adaptarse o noso mundo cunha resolución igualmente firme de facer que o mundo non lle sexa tan difícil.

Nos seus “Manuales de Buenas Prácticas”, FEAPS recomenda que as actividades de ocio se orienten sempre á comunidade sendo prioritarios os programas educativos de Habilidades Sociais. Pretendemos promover a capacitación dos nosos alumnos/as para a participación social pero encontrámonos con numerosas características restritivas do entorno para potenciar un funcionamento máis autónomo, mellorar a súa autoestima e percepción de satisfacción.

“A sociedade espera aínda que eu caia na multitude e é totalmente falsa na forma en que provee os seus apoios para a persoa con Autismo”

Jim Sinclair está canso: esfórzase para mellorar as súas Habilidades Adaptativas e a súa comprensión social e non percibe esforzos por parte dos “neuroloxicamente típicos” para mellorar a súa accesibilidade psicolóxica.

Nas actividades de proxección social que realizamos no contorno comunitario constatamos o difícil que lles resulta os nenos/as facer un uso independente e autónomo do servizo. O cartel pode poñer: Servizos, Baños, WC, poden ser diferentes representacións gráficas e as portas que indican o sexo ó que corresponde cada wc tamén presentan diferentes carteis: hombre-mujer, damas-cabaleiros, home-muller, o debuxo dunha pipa e un abano, un sol e unha lúa, un zapato de tacón e un baixo... Necesitarían realmente un manual de supervivencia ou un diccionario para poder comprender eses carteis tan abstractos, variables e cambiantes e ter en funcionamento autónomo polo menos para as súas necesidades máis básicas. Aínda que as etiquetas globais non poidan ter sentido para todos, existen niveis de clarificación máis asequibles para todos. Esta escasa afinidade entre entorno comunitario e necesidades das persoas con Autismo produce un deterioro importante no seu funcionamento e fai que persista unha disfunción social que provoca incomodidade no suxeito e nas persoas que o rodean.

“Pero vós tedes tantas regras que eu non podo entender...” T. Joliffe, persoa con Asperger.

Nalgúns casos, as desventaxas sociais da persoa con Autismo son tan importantes que o apoio social teñen que traducirse en acompañante social para o ámbito de ocio.

Poderíamos entender a figura do acompañante, como aquel apoio prestado a unha persoa ou un grupo de persoas con TEA, na busca dun uso e goce axeitado, tanto das súas propias estratexias de ocio, como das ofertas polo entorno social e natural.

Ademais de delimitar a que nos estamos referindo cando falamos de Ocio e Lecer con Apoio e sen Barreiras, cabe destacar como debe estruturarse esta tipoloxía de “axudas”.

Cómpre partir da base de que todas as persoas con TEA “poden” e “deben” gozar e participar en actividades deste ámbito. Tamén teremos moi en conta, á hora de planificar o lecer para estes nenos e nenas, mozos e mozas, que posúen os seus propios sistemas de goce, xogos, ademais de presentar outras máis “normalizadas”.

Como punto de partida, aquela ou aquelas persoas que desexen desenvolver toda ou parte do seu labor profesional como acompañantes sociais no ámbito do lecer para persoas con TEA deben estar (in)formadas nas últimas teorías explicativas deste trastorno. Ademais deberían posuír certa experiencia no traballo práctico con este tipo de persoas, así como de estratexias de estruturación ambiental. Outro recurso que se debe manexar con certa fluidez son as diversas axudas técnicas e adaptacións, facilitadoras para que estas persoas gocen máis do seu ocio e lecer.

Seguindo os principios e orientacións marcados nos últimos anos para o traballo con persoas afectadas de Trastorno do Espectro Autista, teremos sempre moi en conta os seus gustos e intereses, pero sempre introducindo a negociación como instrumento cara a conseguir un ocio máis social.

O papel desempeñado polos educadores/as, acompañantes sociais,... cobra maior relevancia se cabe en canto a que se constitúen como mediadores entre os intereses do neno/a, mozo/a, e os recursos que a comunidade lles ofrece.

Como figuras “facilitadoras” de actividades de ocio e lecer para persoas afectadas de TEA deberemos: por unha parte exercer un papel planificador para poder delimitar con que actividades poderían realmente gozar e poñer en marcha unha estratexia axeitada para logralo.

“Cando algún adulto ben intencionado lle di que se irá librando do autismo á medida que creza”, Mathew respóndelle: “Non, sempre serei autista. O que necesito é axuda para crecer con el, non para librarme del”, Mike Stanton 2001.

A mellora da Calidade de Vida das persoas con Autismo que participaron no Programa de Habilidades Sociais, provén dun maior éxito nas súas relacións sociais, da ampliación das súas redes sociais pero en gran parte do seu logro e goce dunha maior capacidade de autodeterminación. Un enfoque ecolóxico de comprensión do Autismo centrase na interacción dinámica entre a persoa, o ambiente e os apoios pertinentes para mellorar o seu funcionamento. A carencia de apoios sociais apropiados (en duración, intensidade e modalidade) constitúe un factor de risco grave para a consecución deste fin.

Queremos destacar que a educación terá que ir máis alá da instrución na aula e implica unha serie de posibilidades que superan as directamente relacionadas co contexto escolar.

Como educadores orientamos as nosas accións cara unha maior consecución de Calidade de Vida para cada un dos nosos alumnos/as. Preocupámonos de que a nosa planificación educativa e a súa avaliación respondan o máis estreitamente posible ás necesidades e desexos dos alumnos/as. A súa participación nas deci-

sións e programación do ocio contribúe o seu benestar e á eficacia das accións que tanto familiares como educadores/as emprendemos.

Como profesionais, familiares e amigos destas persoas quedanos un reto importante por afrontar: vémonos obrigados, non temos elección, a loitar pola eliminación de barreiras e apoialas na súa loita para que poidan gozar no seu ocio e participar na vida en comunidade sen que por iso teñan que deixar de ser persoas con Autismo.

Bibliografía

- ASOCIACIÓN AMERICANA SOBRE RETRASO MENTAL. "Retraso Mental: definición, clasificación y sistemas de apoyo". Décima Edición. Alianza Editorial. 2004.
- BAUMGART, DIANE, JOHNSON, JEANNE et HELMSTETTER, EDWIN. "Sistemas Alternativos de comunicación para personas con discapacidad". Alianza Editorial. 1996.
- CARR, EDWARD G. et al. "Intervención educativa sobre los problemas de comportamiento". Alianza Editorial. 1996.
- FEAPS. "Manuales de Buenas Prácticas: Ocio en comunidad para personas con Retraso Mental". Orientaciones para la Calidad. Colección FEAPS. 2000.
- FEAPS. "De la conciencia a la evidencia". Buenas prácticas de calidad. Colección FEAPS. 2003.
- MARTÍN BORREGUERO, PILAR. "El síndrome de Asperger ¿Excentricidad o discapacidad social?". Alianza Editorial. 2004.
- PALOMO SELDAS, RUBÉN (2004). Universidade Autónoma de Madrid: "Autodeterminación y Autismo". Algunas claves para seguir avanzando. Siglo Cero. Vol. 35. Núm. 209-2004. Páxinas, 51-68.
- ROBER L. SCHALOCK, ROBER L./VERDUGO, MIGUEL ANGEL. "Calidad de Vida: Manual para profesionales de la educación, salud y servicios sociales". Alianza Editorial. 2003.
- STANTON, MIKE. "Convivir con el Autismo". Paidós. 2001.

SOLICITUDE DE SUBSCRICIÓN

Si, desexo recibir a revista MAREMAGNUM, directamente no meu domicilio ó prezo de 12,02 euros exemplar, IVE incluído

Forma de pagamento: Domiciliación bancaria
 Xiro Postal
 Talón bancario

A nome de AUTISMO GALIZA
 Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo
 15703 - Santiago de Compostela

Nome e apelidos

Enderezo

Código Postal Teléfono

DATOS PARA A DOMICILIACIÓN BANCARIA

Banco/Caixa.....

Axencia Nº

Poboación Provincia

Nome do titular

Prégolles carguen na miña conta/libreta nº
o pagamento dos recibos que lles presente anualmente MAREMAGNUM na
miña calidade de subscritor a dita publicación.

Sinatura

En, a de de

f

MEMBROS DE AUTISMO GALICIA

APACA

Asociación de Pais de Autistas e
Psicóticos da Comarca de Arousa
✉ Rúa Moreira, nº 29
36613 Vilanova de Arousa (Pontevedra)
☎ 986 501 548

APACAF

Asociación de Pais de Persoas con
Trastorno do Espectro Autista do Centro
de Apoio Familiar "A Braña"
✉ Rúa Pracer, nº 5-3º B
36202 Vigo (Pontevedra)
☎/☎ 986 226 647
E-mail: info@apacaf.org

APA MECOS

✉ Rúa A Ramalleira, nº 12
36000 Vilaboa (Pontevedra)
☎ 986 304 626
E-mail: mcgarciav@terra.es

A.S.P.A.N.A.E.S.

Asociación de Pais de Persoas con
Autismo e outros TXD da Provincia de A
Coruña
✉ Rúa Camiño da Igrexa, nº 40 - baixo
15009 A Coruña
☎ 981 130 044
☎ 981 130 787
E-mail: aspanaes@yahoo.es

AUTISMO OURENSE

✉ Rúa Alférez Provisional, nº 2
entrechán
32003 Ourense
☎/☎ 988 219 389
E-mail: autismor@teleline.es

AUTISMO VIGO

✉ Rúa García Barbón, nº 108-1º B
36201 Vigo (Pontevedra)
☎ 986 437 263
☎ 986 228 528
E-mail: autismovigo@telefonica.net

B.A.T.A.

Asociación para o Tratamento do Autismo
✉ Baión
36614 Vilanova de Arousa (Pontevedra)
☎ 986 565 128
☎ 986 565 944
E-mail: asociación-bata@wanadoo.es
www.autismobata.com

APA CASTRO NAVÁS

Centro Ocupacional-Residencial para
persoas adolescentes e adultas con Autismo
✉ Navás, nº 11-Priegue
36391 Nigrán (Pontevedra)
☎ 986 206 299
E-mail: apacastronavas@mundo-r.com

FUNDACIÓN MENELA

✉ Avda. Marqués de Alcedo, nº 19
36203 Vigo (Pontevedra)
☎ 986 423 433/902 502 508
☎ 986 484 228
E-mail: fundacion@menela.org
www.menela.org
www.portalcami.net

FUNDACIÓN AUTISMO CORUÑA

✉ Rúa Camiño da Igrexa, nº 40 - baixo
15009 A Coruña
☎/☎ 981 130 553
E-mail: autismocoruna@yahoo.es

APA MENELA

(Asociación de Pais do Centro de
Educación Especial «Menela»)
E-mail: APAMENELA@terra.es

RAIOLAS - AUTISMO LUGO

Asociación de Pais de Persoas con Trastornos
Xeneralizados do Desenvolvemento
✉ Parque de Frigsa-Nave Asociacións
(Local nº 6)
27003 Lugo
☎ 982 214 504
E-mail: raiolas-lugo@terra.es